

Vršnjačko nasilje u osnovnim školama

Peer violence in primary schools

Milica Smiljanić*

* Osnovna škola „Vuk Karadžić“ Vitkovci, Teslić
Primary school „Vuk Karadžić“ Vitkovci, Teslić

Originalni naučni rad   doi: 10.7251/NSK1212103S, UDK: 316.624-057.874:343.59   Original scientific paper

---

REZIME

Vršnjačko nasilje je aktuelna tema u današnjem vremenu, a ima korijene u dalekoj prošlosti. Korijeni nasilja su vidljivi još u prvim školama, ali sa napretkom civilizacije i modernizacijom društva, vršnjačko nasilje postaje sve veća prijetnja generacijama koje dolaze. Ovaj rad ukazuje na to da je moguće djelovati u suzbijanju vršnjačkog nasilja ili smanjenju nasilja na najmanju moguću mjeru. U istraživačkom dijelu ovog rada prikazani su nalazi do kojih je autor došao i koji govore u kom smjeru treba djelovati. Na kraju svakog podnaslova u istraživačkom dijelu, autor obrazlaže pedagoški značaj nalaza, te nudi odjeljenjskim starješinama, pedagogima i drugim stručnjacima konkretna rješenja.

Ključne riječi: vršnjačko nasilje, nasilnik, žrtva nasilja, pol, uzrast, školski uspjeh, savjetodavni rad, pedagog.

SUMMARY

Peer violence represents an actual theme nowadays, but it has its roots in faraway past. The roots of violence had been seen even in the first schools, however along with development of civilization and modernization of the society, the peer violence is becoming greater and greater threat to the upcoming generations. This work points out that it is possible to repress the peer violence or to diminish it at the lowest possible measure. The research comprises the author's findings which tell how to react to it. At the end of each subheading of the research, the author explains pedagogical significant of finding and offers to class teachers, pedagogues and other relevant experts concrete solutions to problem.

Key words: peer violence, violent person, victim of violence, sex, age, school success, advisory work, pedagogue.

UVOD

U današnje vrijeme moderne civilizacije i savremenog društva nasilje je veoma aktuelan problem, kako u svijetu, tako i kod nas. Gotovo svakodnevno, u novinama, na radiju, televiziji, Internetu možemo naići na vijesti koje nam govore o različitim oblicima upotrebe sile u društvu. Nisu rijetke ni vijesti u kojima se iznosi upotreba nasilja kako u srednjim, tako i u osnovnim školama. Mediji nas jednostavno obasipaju statistikama i podacima o tome koliko je ovaj problem prisutan među ljudima. Mnogi ljudi, pa čak i djeca, prihvataju nasilje kao svakodnicu i neizbježan dio života. Nasilje je postalo ozbiljan društveni problem. Međutim, nije problem samo u tome što nasilje postoji u društvu i među decom, već je zabrinjavajuće što ono uzima maha i u stalnom je porastu.

Školsko nasilje nije ključni problem samo u današnjim školama. Ovaj problem vjerovatno postoji od davnina, od kad postoje i škole, ali tek je nedavno postao poznat široj javnosti i prepoznat kao važan društveni problem. Zanemareni i zapostavljeni problemi, sada dolaze do izražaja. Nasilje nad djecom ima svoje korijene u porodici, društvu, a posebno u javnom podržavanju nasilničkog ponašanja (u raznim medijima). Nasilničko ponašanje je kompleksan problem, koji se može otkloniti jedino iskorjenjavanjem njegovih uzroka. Ovakvo ponašanje među djecom je odraz dešavanja u porodici i društvu.

Okrutno ponašanje u školskoj sredini, nije samo svojstveno nekim školama ili uzrastu. Ovakvi oblici ponašanja se dešavaju u raznim sredinama, seoskim ili gradskim, na različitim uzrastima i na različite načine.

INTRODUCTION

Violence is very actual problem in modern civilization and contemporary society in the world and here. Almost every day, in the newspapers, at the radio, television, on the Internet we are able to find the news that tells us on various shapes of ABUSE of power in the society. Unfortunately news on violence in both secondary and primary schools are not rare as well. Media are simply are bombarding us with statistics and data on how much this problem is present among people. Many people, even children, are accepting violence as everyday and inevitable part of life. The violence has become a serious social problem. However, it is not only problem that violence is present in society and among children, but it is troublesome that it is in constant increase.

School violence is not only crucial problem only in modern schools. This problem probably exists from long time ago, ever since school exists, but only recently it has become known to wider public and recognized as significant social problem. Unattended and less-favored problems are now coming up to expression. Violence over children has its roots within family, society and especially in public support of violent behavior (in various media). Violent behavior is a complex problem that can be fixed only by elimination of its causes. Such behavior among children is a reflection of what is going on in the family and society.

A cruel behavior within schools is not only inherent to particular schools or age. Such frames of behavior are happening in various environments, village or city areas, at different ages and in a different ways.

U društvu, a i u školi, svako dijete ima pravo na neometano učenje, da se osjeća sigurno i da je pošteđeno bilo kojeg oblika maltretiranja i zanemarivanja. Ni jedan učenik ne bi trebalo da osjeća strah od nasilja pri pomisli na boravak i odlazak u školu.

U većini slučajeva, nasilje nad djecom ostaje sakriveno. Rijetki su oni koji će priznati da su bili žrtve bilo kojeg oblika nasilja, a još rjeđi oni koji će priznati da su bili nasilnici i nasilnički se ponašali prema nekome. Mnoga djeca nemaju povjerenje u porodicu, nastavnike i druge članove društva, svoju neugodu i loša iskustva zadržavaju za sebe, ne obraćajući se nikome za pomoć. Još jedan razlog zbog koga žrtve i oni koji su svjedoci nasilja ne govore o tome, je i taj što se plaše moguće osvete.

Pojavljivanje bilo kojeg oblika nasilničkog ponašanja, u bilo kojoj dobi, vršnjaci, roditelji, učitelji i nastavnici bi trebali da shvate kao znak na koji treba reagovati, spriječiti njegovo ponavljanje i širenje. Nasilniku bi trebali dati do znanja da takvo ponašanje nije društveno prihvatljivo, da je kažnjivo i da ga treba mjenjati. Škola u ovome ima jako važnu ulogu, prije svega, što daje pozitivne primjere, i ona je mjesto na kojem bi djeca trebalo da budu sigurna i zaštićena od bilo kojeg oblika neprilagođenog ponašanja. Škola mora zaustaviti svaki oblik nasilja, maltretiranja i zanemarivanja među djecom, pa makar i morala kontaktirati i saradivati sa drugim institucijama, kao što su: centri za socijalni rad, policija i dr.

Problemom vršnjačkog nasilja, uopšte nasilničkog ponašanja djece u školi treba da se bave i pružaju stručnu pomoć, školski pedagog, psiholog, socijalni radnik, sociolog, psihijatar i drugi stručnjaci. Ovim radom

In the society, as well as in school, every child has the right to unobstructed learning, to feel safe and to be spared of any kind of maltreatment and neglect. Neither pupil should feel fear of violence when it thinks of staying or entering the school.

In majority of cases, violence over children remains hidden. Those who acknowledge that they were victims of any kind of violence are rare, and those who admit that they were violent towards someone are even rarer. Many children don't have confidence in family, teachers and other members of society, so they keep their dissatisfaction and bad experiences for themselves. They decided not to turn to anyone for a help. Another reason why victims and witnesses of violence decide not to talk about it is fear of possible revenge.

Appearance of any kind of violent behavior, at any age, peer, parents, and teachers should understand it as a sign that we should react to it, prevent its repetition and expansion. Violator should be explained that such a behavior is not socially acceptable, that it is punishable and that it should be changed. School has a very important role in this, first of all, for it gives positive examples and it's a place where children should be safe and protected from any kind of maladjusted behavior.

School must prevent any kind of violence, maltreatment and neglect among children, even on the price that it has to contact and cooperate with other institutions such as Social aid centers, police etc.

School pedagogues, psychologists, social workers, psychiatrists and other experts should tackle problem of peer violence, generally of violent behavior in schools. By this

sam htjela da napravim uvid u problematiku vršnjačkog nasilja u osnovnoj školi, da ukazem na njegov značaj i važnost, kako bi se mogle poduzimati konkretne mjere i sprečavati ovakvo ponašanje.

TEORIJSKI PRISTUP PROBLEMU

Određivanje pojma vršnjačko nasilje

U stručnoj literaturi susrećemo se sa više pojmova sličnog značenja: nasilje, agresija, primjenjivanje sile, destruktivno ponašanje, neprilagođeno ponašanje i drugi. U ovom radu koristiću termin nasilje i nasilničko ponašanje.

Mnogi teoretičari ovaj pojam definišu na različite načine.

U najopštijem smislu *nasilje* obuhvata različite akte, postupke, i ponašanja pojedinaca, grupa, institucija, organizacija ili globalnih društava u odnosima prema ljudima, koje karakteriše upotreba fizičke, psihičke, političke ili neke druge sile, a kojima se ugrožava fizički, psihički ili socijalni integritet čovjeka i nanose fizička, psihička ili druga oštećenja (Milosavljević, 2003). U okviru projekta UNICEF-a, „Škola bez nasilja“, nasilje je definisano kao „svaki oblik ponašanja koje ima za cilj namjerno nanošenje fizičke ili psihičke boli drugome“ (UNICEF, 2008).

Da bi se definisao pojam vršnjačkog nasilja, neophodno je razgraničiti nasilničko ponašanje i povremene svađe ili sukobe među djecom. Nasilničko ponašanje je nanošenje boli, dovođenje do fizičkih ili psihičkih oštećenja neke ličnosti koja teži da to izbjegne. Pod vršnjačkim nasiljem ili zlostavljanjem

work I wanted to point out at the problem of peer violence within primary schools, to point on its significant and importance, in order to take concrete measures and to suppress such behavior.

THEORETICAL APPROACH TO PROBLEM

Determination of idea of peer violence

In professional literature we meet numerous terms with similar meaning: violence, aggression, force continuum, destructive behavior, maladjusted behavior etc. In this work I will use terms violence and violent behavior.

Many theoretic define this term in different ways.

In the most general way violence accommodate various acts and behaviors of individuals, groups, institutions, organization or global societies towards people, characterized by use of physical, political or some other force that jeopardize physical, mental or social integrity of a man and rankle physical, mental or other damages (Milosavljević, 2003). Within UNICEF project “School without violence”, the violence has been defined as “any kind of behavior that has aim to purposely inflict physical or psychological pain to the others” (UNICEF, 2008).

To define term peer violence, it is necessary to mark off violent behavior and causal fights or conflict among children. Violent behavior is inflicting of pain that leads to physical and psychological injuries to some person who tends to avoid it. Under peer vi-

se ne podrazumijeva nečiji povremeni beznačajni napad na jednog učenika od strane drugog učenika, već kada snažniji i jači učenik opetovano koristi svoju silu nad mlađim i manjim učenikom. Pod zlostavljanjem možemo podrazumijevati razne vrste prijetnji, posjedovanje oružja, iznuđivanje, tjelesno povređivanje, udruživanje u razne bande, kršenje građanskih prava, pokušaj ubistva i ubistvo.

Iako postoje brojne definicije vršnjačkog nasilja, one imaju nekoliko zajedničkih odrednica. Vršnjačko nasilje u engleskom govornom području je poznato pod terminom „Bullying“, koji se definiše kao svako svjesno, nasilno i ničim opravdano ponašanje djeteta ili grupe djece usmjereno ka drugom djetetu s ciljem da se ono fizički ili psihički povrijedi, pri čemu takvo nasilno ponašanje karakteriše ponavljanje, nesrazmer moći, evidentan osjećaj zadovoljstva kod nasilnika, te osjećaj ugnjetavanja kod žrtve (UNICEF, 2008). Dakle, vršnjačko nasilje bi podrazumijevalo korišćenje sile od strane jednog učenika, koji sebi pričinjava zadovoljstvo, a štetu drugom učeniku na kog nasrće.

Žrtve nasilja

Za neke učenike možemo saznati da su oni žrtve vršnjačkog nasilja. Do ovih saznanja dolazimo ukoliko je bilo svjedoka nasilja ili su se same žrtve prijavile i potražile pomoć. Međutim, jako je puno slučajeva gdje nasilje ostaje skriveno, gdje žrtve ne govore o tome iz stida, straha od osвете ili nekih drugih razloga. Određeni oblici ponašanja mogu da upućuju na to da je neki učenik žrtva nasilja ili da postoji mogućnost da to postane.

Djeca mogu biti žrtve nasilja zbog svog fizičkog izgleda, nekog manira, ili iz prostog

olence or abuses we don't imply someone's causal insignificant attack on one pupil by the other one, but on situation when stronger pupil re-using his force over younger and smaller pupil. Under abuse we can understand various sources of threats, possession of weapon, extortion, physical injuries, joining various bands, violence of citizens' rights, attempt of murder and murder.

Although there are numerous definitions of peer violence, they have several joint determinants. Peer violence in English is known as “bullying” to determine any kind of conscience, violent and unprovoked behavior of a child or group of children towards other child with aim to physically or psychologically hurt. Violent behavior is characterized with repetition, disproportion of power; feeling of pleasure is evident among violent person, and feeling of oppression among victim (UNICEF, 2008). Peer violence should imply use of power by one pupil, indulging himself, and damage of other pupil that is being attacked.

Victims of violence

For some pupils we can find out that they had been victims of peer violence. We reach such findings if there were witnesses of violence or the victims itself have reported it and sought help. However, many cases of violence remain hidden, where victims do not speak about it out of shame, fear of revenge or other reasons. Particular shapes of behavior can tell us that some pupil is a victim of violence or there is possibility that he become it.

Children can be victims of violence due to their physical appearance, some habit

razloga zato što se ne uklapaju. Djeca koja imaju smetnje u razvoju, koja su hendikepirana ili boluju od hroničnih bolesti takođe su često mete napada. Česte mete napada su i djeca koja su talentovana i dobijaju visoke ocjene, koje nasilnik napada iz ljubomore.

Mnoga se djeca susreću s nasilnicima već na početku školskog iskustva ili kada promijene školu. Hoće li nasilje biti ponovljeno, umnogome zavisi od prve učenikove reakcije, pri prvom susretu sa nasiljem. Stoga je najbolja preventiva da već kod prvog takvog iskustva zlostavljeni učenik o svemu otvoreno porazgovara s roditeljima i nastavnicima.

Ono što i roditelji i nastavnici najviše žele za svoju djecu jeste sigurno školsko okruženje. Kada se učenik ne osjeća sigurnim u školi, to se odražava na njegov život u cjelini. Ukoliko učenik nema osjećaj potpune sigurnosti, nastojat će na razne načine izbjeći odlazak u školu. Stoga samo zajedničkim naporima cijele školske zajednice, i nastavnika i roditelja i učenika, moguće je problem nasilja nad učenicima svesti na najmanju moguću mjeru (Sprječimo nasilje, 2008). Zaključke do kojih su došli drugi autori možemo iskoristiti i u svhu poboljšanja našeg istraživanja i sveukupnog djelovanja u suzbijanju vršnjačkog nasilja. Cijeloj zajednici, roditeljima, nastavnicima, pedagogu i drugim stručnjacima ide u prilog da zajednički djeluju i pomognu učeniku da se osjeća sigurnim i da voli školu, a ne da osjeća strah pri samoj pomisli na nju.

Nasilnici

Nasilničko ponašanje se može identifikovati još u predškolskim ustanovama. Neka djeca koja su tada nasilnici nastavljaju sa takvim ponašanjem i u kasnijim periodima

or simply because they do not fit in. Often target for attack are children with developmental difficulties, who are handicapped or chronically ill. Often targets of attack are also highly talented children with high scores. They are being attacked by violator due to jealousy.

Many children meet with violators at the beginning of school experience or when they change school. Should violence be repeated, depends to a large extent from pupil's reaction during the first contact with violence. Hence, the best prevention is that at the first such experience the abused pupil talks openly to his parents and teachers.

What parents and teachers most want to its children is a safe school environment. When pupil does not feel safe in school, it reflexes to his life in general. If pupils do not have feeling of complete safety, they will tend to avoid going to school in different ways. Only by joint efforts of whole school community, teachers, parents and pupils it is possible to diminish violence among pupils at the lowest possible level (Sprječimo nasilje, 2008). We can use conclusions reached by other authors for aim of this research and overall acting in suppression of peer violence. Whole community, parents, teachers, pedagogue and other experts contribute to have a joint action and help pupil to feel more safe and to love school and not to feel fear when thinks of it.

Violators

Violate behavior can be spotted even in pre-school institutions. Some children who are violators then tend to keep up such behavior in later periods of their childhood

svog djetinjstva i života. Većina djece nauče da kontrolišu svoje ponašanje i kanališu ljutnje, a oni koji to ne nauče na kasnijem uzrastu maltretiraju svoje vršnjake.

Nasilnici su djeca koja imaju potrebu da se osjećaju moćno, da dominiraju u društvu. U nasilništvu među dječacima veoma je važna fizička snaga, odnosno slabost. Po pravilu nasilnici su jači od ostalih dječaka, a naročito od žrtve. Ali nije pravilo da su svi snažniji dječaci nasilnici i da svoju snagu koriste kroz nasilje.

Osobina koja karakteriše tipičnog nasilnika jeste njegova agresivnost prema vršnjacima. Ali nasilnici su često agresivni i prema odraslima, bilo da su to nastavnici ili pak roditelji. Nasilnici imaju pozitivne stavove prema nasilju i korištenju nasilnih sredstava. Pored nasilnika koji uživaju dok koriste svoju silu nad drugim, imamo i one učenike koji su plašljivi i nesigurni, i iz bojazni da oni sami ne bi postali njihove žrtve postaju nasilnici.

Nasilnik uživa "popularnost" u svom okruženju do četrnaeste, petnaeste godine. Pojedini učenici nasilnike uzimaju za uzor, jer su oni snažni i rade šta žele kako bi se dokazali pred svojim vršnjacima. U kasnoj adolescenciji popularnost nasilnika postupno opada.

Savjetodavni rad sa učesnicima nasilja

Savjetodavni rad je veoma važan pri rješavanju problema vršnjačkog nasilja. Nije dovoljno samo prepoznati učesnike u nasilju, već i uložiti trud i zajedničkim snagama se boriti da se taj problem razriješi na što povoljniji način za sve učesnike sukoba.

and life. Majority of children learn to control their behavior and to channel their anger, but those who do not learn it, tend to maltreat their peers at later years.

Violators are children who have need to feel powerful, to dominate in society. In violence among boys very important is physical strength apropos weakness. By the rule, violators are stronger than other boys, especially victims. But it is not true that all strong boys are violators and that they use their strength trough violence.

Attribute that characterizes typical violators is his aggressiveness towards his peer pupils. However, violators are often aggressive towards adults as well, no matter if they were teachers or parents. Violators have positive attitudes for violence and use of violent means. Beside violators, who enjoy using their strength above others, we also have pupils who are fearful and insecure and out of fear not to become victims they become violators.

Violator enjoys "fame" in his ambience by his 14th or 15th year. Some pupils take violators as ideal, for they are strong and do whatever they want in order to prove themselves in front of peer group. In later adolescence popularity of violators rapidly drops.

Advisory work with violence participants

Advisory work is very important with solving of peer violence. It is not sufficient to recognize participants in violence but also to make an effort and to fight that problem with joint strength in order to solve it in best way for all participants of conflict.

Veoma je važno da se savjetodavni razgovor odvija posebno sa žrtvom, posebno sa nasilnikom, kako bi se smanjio jaz i izbješlo razvijanje neprijateljstva između njih. Prilikom rješavanja sukoba savjetodavac treba da razgovara sa žrtvom, sa nasilnikom i sa njihovim roditeljima.

Savjetodavni rad sa žrtvom

Iako su rijetki slučajevi kada žrtve same dolaze da traže pomoć, ipak, oni postoje. Pored njih i dobri drugovi, kao i drugi učenici koji se plaše da ne budu i oni jednog dana žrtve nasilja, dolaze da traže pomoć. Ukoliko se žrtva ili svjedok nasilja odvaži na takav korak, savjetodavac prije svega treba da ju pažljivo sasluša.

Biti žrva je veoma traumatično i iz tih razloga je potrebno da žrtva ima na raspolaganju neku vrstu savjetovanja – sa školskim pedagogom, psihologom, socijalnim radnikom i drugim kvalifikovanim radnicima škole.

U rješavanju nekog problema najvažnije je da savjetodavac ima empatičan stav prema žrtvi. Žrtve su obično uplašene, njihovo samocjenjenje i samopouzdanje je narušeno. Savjetodavac, osim što žrtvu uzme pod zaštitu, treba da poradi i na tome da podigne nivo samopoštovanja te osobe kako bi ona mogla kasnije normalno da funkcioniše. Tokom razgovora savjetodavac treba da prodre u onu sferu ličnosti žrtve koja je pozitivna i na osnovu toga da joj povрати volju za dokazivanjem pravih kvaliteta, želju za napredovanjem, da razbije strah žrtve i da joj da snagu za dalji normalan život (Romen, 2006). Savjetodavac koji se sprema za razgovor sa žrtvom mora, prije svega, da bude pravi ekspert, a potom i da se dobro pripremi. Osobe koje su bile žrtve ili su potencijalne žrtve su veoma zatvorene,

It is very important to have advisory discussion separately with victim and separately with violator in order to diminish gap and avoid development of further hatred between them. During conflict solution adviser should talk with victim, violator and their parents.

Advisory work with victim

Although it is rare that victims will seek for help on their own, they still exist. Beside them, their good friends, as well as pupils who are afraid not to be one day victims themselves come and ask for help. If victim or witness of violence dares to do it, the adviser should carefully listen to it.

To be a victim is very traumatic and out of that reason it is necessary that victim has some sort of advisory available – with school pedagogue, physiologist, social worker or other qualified school workers.

During problem solving it is the most important that advisor has empathic attitude for victim. Victims are often scared, their self-esteem and confidence is distorted. Advisor, beside from having a role to protect victim, needs to work on boosting level of their self-esteem so that person could normally function afterwards. During conversation, the advisor needs to get into victim's positive person's sphere and to try to return its will for proving true qualities, wish to advance, to break up victim's fear and to give it strength for further normal life (Romen, 2006). Advisor who intends to speak with victim, needs, first of all, to be real expert and then to prepare well for discussion. Persons, who were victims or potential victims, are introvert, distrustful and scared, hence

nepovjerljive i uplašene, stoga uspješna komunikacija zavisi isključivo od savjetodavca.

successful communication depends primarily on advisor.

Savjetodavni rad sa nasilnikom

Savjetodavni rad sa nasilnikom se razlikuje od rada sa žrtvom, ali ima dosta toga zajedničkog. Savjetodavac prije svega treba da razumije nasilnika i da ga odmah na samom početku ne okrivljuje, već da mu da priliku da objasni razloge svog načina postupanja prema drugima. Ukoliko nasilnik nije sam u stanju da sagleda svoje ponašanje i iznađe uzroke, savjetodavac treba da mu potpomogne pitanjima koja će ga navesti na dublje razmišljanje. Pitanja savjetodavca ne treba da budu direktna i provokativna već podsticajna za razmišljanje.

Bin, u knjizi *Učionica bez nasilništva*, daje jedan koristan savjet: „Učenicima koji maltretiraju druge potrebna je pomoć da nauče kako da se zbližavaju sa vršnjacima na ljepše, produktivnije načine“ (Bin, 2007, str. 120). Učenike koji se nasilnički ophode prema drugima treba upozoriti da je takvo ponašanje društveno neprihvatljivo i kažnjivo. Prije kažnjavanja, neki autori smatraju da je bolje razgovarati sa nasilnicima i dati im korisne savjete i priliku da se nauče drugačije ponašati. Ukoliko ne prestanu sa takvim ponašanjem i ne odluče da se promijene, treba ih svakako kazniti, jer je zakon isti za sve, i vriedi i za drugu djecu, što daje primjer onima kojima su nasilnici uzor, a na neki način zadovoljava i ublažava narušena emocionalna stanja žrtve.

Putem savjetodavnih razgovora, savjetodavac treba da navede nasilnika na neke druge načine dokazivanja u društvu, kao što je afirmacija u sportskim aktivnostima,

Advisory work with violator

Advisory work with violator is different than with victim, but it has a lot of in common. Advisor, first of all needs to understand violator, and not accuse him at the beginning of discussion, but he needs to give him opportunity to explain his reasons of his actions in front of others. If violator is not able to considerate his behavior and to find causes, then advisor needs to help him with questions that will lead him to think deeper. The advisor's questions do not need to be direct and provocative but with abetment for thinking.

Bin in his book *Classroom without violence* gives us one useful advice: "Pupils who are maltreating other ones need help to learn to get closer with their peer in a nicer, more productive ways" (Bin, 2007, p. 120). Pupils with violent behavior need to be warned that such behavior is socially unacceptable and punishable. Before punishing, some authors' think that it is better to talk with violators and to give them useful tips and opportunity to learn behave differently. If they do not stop with such a behavior and do not decide to change they should definitely be punished, for the law is equal for all. That gives example to those who find violators as their ideal, and in some way it satisfies and allays disturbed emotional state of victim.

Through advisory work, the advisor needs to lead violator to some other possible ways of proving himself in society, such as affirmation in sport activities, socially

društveno korisni rad, kreativni rad i druge pozitivne aktivnosti.

beneficial work, creative work and other positive activities.

RASPROSTRANJENOST NASILJA S OBZIROM NA POL, UZRASST I ŠKOLSKI USPJEH

RANGE OF VIOLENCE CONCERNING SEX, AGE AND SCHOOL SUCCESS

Rasprostranjenost nasilja
s obzirom na uzrast učenika

Range of violence concerning
age of pupils

Mnogobrojna istraživanja svjetskog ranga, pa i u Bosni i Hercegovini dokazuju da je problem vršnjačkog nasilja rasprostranjen na svim uzrastima učenika osnovne i srednje škole. Neka istraživanja u svijetu pokazuju da se sa godinama smanjuje popularnost nasilnika, da on prestaje da bude uzor svojim vršnjacima. Zbog tog smanjenja popularnosti ponegdje se smanjuje i broj nasilništva i nasilnika. Mnogi pronalaze druge, bolje i efikasnije primjere kako da se dokažu i budu „faca“ u društvu. Pored ovih koji prestaju da budu nasilni, jedan broj njih nastavlja da se bavi nasilništvom i u starijim razredima srednje škole udružuju se sa bandama. Do tridesetih godina, četvrti dio ove populacije ima kriminalni dosije, kasnije nastavlja da se bavi kriminalom, agresivno se ponaša prema članovima porodice, poslovnim saradnicima i drugim članovima društva (Camo, 2007).

Jedno istraživanje koje je proveo UNICEF, tokom 2003. i 2004. godine, u Srbiji i Hrvatskoj u okviru dva projekata, „Moja škola – škola bez nasilja“ i „Za sigurno i poticajno okruženje u školi“, pokazalo je visoku rasprostranjenost nasilja u osnovnim školama. Na ukupnom uzorku od 1984 učenika na uzrastu od trećeg do osmog razreda, dokazano je da

Numerous researches throughout the world, including Bosnia and Herzegovina, prove that problem of peer violence is spread on all ages of pupils in primary and secondary schools. Some researches in the world show that with age popularity of violators diminishes, that it stops to be ideal to his peer. Due to this decrease of popularity, somewhere the number of violence and violators decreases as well. Many find other, better and more efficient examples in order to prove themselves as „the first“ in society. Besides these who stop to be violent, one number of them tends to be violent in older classes of secondary school and they join bands. By 30s, forth of this population has a criminal record, later they continue to do crime, they aggressively behave towards members of family, business associates and other members of society (Camo, 2007).

One research conducted by UNICEF between 2003 and 2004 in Serbia and Croatia within project „My school – school without violence“ and „For safe and seminally environment in school“ showed high range of violence in primary school. At total sample of 1.984 pupils between third and eighth grade it was proved that boys are more often exposed to peer violence than girls during

su dječaci češće izloženi vršnjačkom nasilju od djevojčica tokom svih godina školovanja. Učestalost vršnjačkog nasilja je bila približno ista u periodu od petog do osmog razreda, s tim da je registrovan mali pad u osmom razredu (UNICEF, 2004).

Broj nasilnika i žrtava nasilja približno je isti u periodu od trećeg do osmog razreda, što pokazuje da svaka žrtva ima svog nasilnika. Rijetki su slučajevi u kojima jedan učenik maltretira grupu učenika ili grupa učenika koja maltretira samo jednog učenika.

Rasprostranjenost vršnjačkog nasilja s obzirom na školski uspjeh

Školski uspjeh je važan faktor pri posmatranja vršnjačkog nasilja. Obično oni učenici koji su problematičnog ponašanja i koji su nasilnici, imaju slabiji uspjeh. Oni nisu u stanju da se dokažu preko dobrih ocjena, odličnog uspjeha, ne mogu da se pohvale odlaskom na takmičenja, pa onda nalaze neprilagođen oblik ponašanja kako bi se iskazali među vršnjacima i dominirali nad njima. Nasilnici se obično odlikuju krupnim fizičkim izgledom, koriste svoju snagu za dokazivanje, jer nemaju drugih kvaliteta kojim bi se istakli, tj. ne žele da posjeduju druge kvalitete i postignu bolje rezultate.

Baveći se temom vršnjačkog nasilja u osnovnoj školi, dolazim do zaključka da su uzrast učenika i školski uspjeh veoma značajni faktori, koje treba uzeti u obzir kada se posmatra stepen rasprostranjenosti nasilja u školi.

Žrtve nasilja su najčešće učenici boljeg uspjeha, ženskog pola i mlađeg osnovnoškolskog uzrasta. Rezultati istraživanja u svijetu

all these years of education. Frequency of peer violence was closely equal in period between fifth and eighth grade. Slight decrease of violence has been registered in the eighth grade (UNICEF, 2004).

Number of violators and victims of violence is approximately the same in period between third and eighth grade, which tells us that every victim has its violator. Cases in which one pupil is maltreating group of pupils or that group of pupils maltreats a single pupil are rare.

Range of peer violence concerning school success

School success is very important factor during observation of peer violence. It is usual that pupils with problematic behavior and those who are violators have weaker school success. They are not able to prove themselves through good grades, excellent success, they cannot be prized for participations at school competitions, so then they find unacceptable way of behavior in order to express themselves in front of peer and dominate them. Violators usually have more massive physical view; they use their strength for proving themselves, for they do not have other qualities to express themselves, i.e. they do not have wish to possess other qualities and to reach better results in school.

Dealing with peer violence in primary school, I've reached conclusion that pupil's age and school success are very significant factors that should be taken into account when we observe level of range of violence in school.

Victims of violence are mostly pupils with higher grades, female, younger age. The results in the world interested me very much, hence I

su me veoma zainteresovali, stoga sam se odvažila da i sama uradim jedno takvo istraživanje u osnovnim školama na našoj teritoriji. Željela sam da vidim kakvo je stanje u našim školama i uporediti rezultate sa svjetskim nalazima, te ukazati na značaj ovog problema i zainteresovati javnost da reaguje, kako bi se ovaj problem bolje razriješavao i sveo na najmanju moguću mjeru.

dared to make on my own similar research in primary schools in my country. I wanted to see what situation we have in our schools and to compare the results with those in the world, as well as, to point on significant of this problem and to make public get interested and to react, in order to solve this problem in a better way and to diminish it to minimum.

ISTRAŽIVANJE

Metodologija

Kao predmet ovog istraživanja odredila sam stepen vršnjačkog nasilja u osnovnoj školi od trećeg do osmog razreda. Ovo istraživanje ima značaj u sagledavanju pojave vršnjačkog nasilja u osnovnoj školi iz ugla populacije učenika, na osnovu čega se mogu donijeti zaključci o vrsti i stepenu rasprostranjenosti vršnjačkog nasilja. Cilj istraživanja je analizirati stavove učenika o vršnjačkom nasilju u osnovnoj školi.

Zadaci istraživanja određeni su na sljedeći način: 1. Ispitati da li postoji statistički značajna razlika između izloženosti vršnjačkom nasilju i nasilničkom ponašanju; 2. Ispitati da li postoji statistički značajna razlika u izloženosti vršnjačkom nasilju i nasilničkom ponašanju s obzirom na pol učenika; 3. Ispitati da li postoji statistički značajna razlika u izloženosti vršnjačkom nasilju i nasilničkom ponašanju s obzirom na uzrast učenika i 4. Ispitati da li postoji statistički značajna razlika u izloženosti vršnjačkom nasilju i nasilničkom ponašanju s obzirom na školski uspjeh.

Polazna hipoteza je glasila: Pretpostavljamo da ne postoji statistički značajna razlika

RESEARCH

Methodology

As topic of this research I established level of peer violence in primary school from third to eighth grade. This research has its significant in consideration of phenomenon of peer violence in primary school by pupils' population. On basis of which we can make conclusions on kind and level of range of peer violence. The aim of research is to analyze pupils' attitudes on peer violence in primary school.

Tasks of the research are established in following way: 1. to examine if there is any significant difference between exposure to peer violence and violent behavior; 2. to examine if there is statistically significant difference in exposure to peer violence and violent behavior concerning pupil's sex; 3. to examine if there is statistically significant difference in exposure to peer violence and violent behavior concerning pupil's age; 4. to examine if there is statistically significant difference in exposure of peer violence and violent behavior concerning school success.

Starting hypothesis was: We presume that there is no statistically significant dif-

u stavovima učenika o vršnjačkom nasilju s obzirom na pol, uzrast i školski uspjeh.

Istraživanje je realizovano na kraju školske 2008/09. god, u dvije osnovne škole u Prnjavoru (OŠ "Ivo Andrić" i OŠ "Nikola Tesla"), u kojem su obuhvaćeni učenici od trećeg do osmog razreda, ukupno 238 ispitanika. Ispitivanje, tj. primjena instrumenta trajalo je jedan školski čas, 45 min. Ispitanici su trebali na skali procjene obilježiti stepen slaganja sa tvrdnjom. Popunjavali su *Olweusov upitnik o vršnjačkom nasilju* (Olweus, 1993). Ovaj test sadrži: podatke o ispitaniku, uputstvo za rad, pitanja raspoređena u dva subtesta – Izloženost vršnjačkom nasilju i Nasilničko ponašanje.

Rezultati istraživanja

Zanimalo nas je, da li postoji statistički značajna razlika između broja nasilnika i žrtava nasilja, pa smo pošli od pretpostavke da ne postoji statistički značajna razlika između izloženosti vršnjačkom nasilju i nasilničkog ponašanja. Dobijene podatke statističkom obradom prikazali smo u Tabeli 1, iz koje možemo donijeti ilustrativne pokazatelje.

TABELA 1

Upoređivanje aritmetičkih sredina žrtve i nasilnika

TABLE 1

Comparing arithmetic mean of victim and violator

ariablēv	M	SD	t-value	p
Exposure to peer violence	1.49	0.33	11.34	0.000
Violent behavior	1.25	0.28		

Legenda: Varijabla - Variable; Aritmetička sredina - M; Stand. devijacija - SD; t-vrijed. - t-value; Značajnost - p; Izloženost vršnjačkom nasilju - Exposure to peer violence; Nasilničko ponašanje - Violent behavior

ference in pupils' attitude on peer violence regarding sex, age and school success.

The research was conducted at the end of 2008/2009 school year in two primary schools in Prnjavor (OŠ „Ivo Andrić“ and OŠ „Nikola Tesla“). Total 238 pupils, between third and eighth grade, participated in the research. Analysing, i.e. appliance of the instrument lasted during one school class, 45 minutes. The examinees were asked to mark level of agreeing on the scale of judgement. They were filling in Olweus Bullying questionnaire (1993). This test contains: information on examinee, tutorial, questions assigned into two sub-tests – Exposure to peer violence and Violent behavior

The research results

We were interested if there is statistically significant difference between number of violators and victims of violence. We started from presumption that there is no statistically significant difference between exposure to peer violence and violent behavior. Statistical evaluation of received data we presented in Table 1, where we can see illustrative score.

Na osnovu *t*-vrijednosti koja iznosi 11,34, primjećujemo da postoji statistički značajna razlika između *izloženosti vršnjačkom nasilju* i *nasilničkog ponašanja*. Kako vidimo, nivo značajnosti, prikazan u Tabeli 1 je 0,001. Na osnovu ovoga našu pretpostavku odbacujemo. Posmatrajući aritmetičke sredine *izloženosti vršnjačkom nasilju* (1,49) i *nasilničkom ponašanju* (1,25) uočavamo da je veći broj onih koji su izloženi nasilju nego nasilnika. Moglo bi se reći da jedan nasilnik maltretira više učenika. Ali treba uzeti u obzir da se mnogo nasilnika izjašnjavalo i kao žrtve nasilja. To bi mogli tumačiti da nasilnici osim što maltretiraju žrtve, u nekim slučajevima su i sami izloženi vršnjačkom nasilju, sprovode nasilje međusobno, čime i oni postaju jednim dijelom žrtve drugih nasilnika. Dakle, razlika između broja žrtava i broja nasilnika postoji, statistički je značajna na nivou 0,001. Mi, prema tome, našu prvu pothipotezu odbacujemo.

Moglo bi se reći da su ovakvi rezultati i očekivani. Svi mi vrlo dobro znamo da postoji nekolicina učenika koji imaju problematično ponašanje u našim školama. Međutim, takvim učenicima su svi ostali učenici meta, oni nasrću na bilo koji način, na bilo koga, ko je slabiji od njih samih, a ukoliko nisu sigurni da bi nekog sami mogli maltretirati, udružuju se sa drugim nasilnicima kako bi mogli ostvariti i taj cilj. Kako smo iznijeli u teoretskom dijelu, ovakve učenike treba prepoznati i njima pomoći. Sa učenicima problematičnog, nasilnog ponašanja treba da rade sve starije osobe, krenuvši od roditelja, pa do stručnjaka u školi. Drugovi su isto tako važne osobe kojima nasilnici prije mogu da vjeruju i da ostave pozitivan utisak na njih, kao i da utiču na njih svojim primjerima.

On basis of *t*-value that stands at 11.34 we notice that there is statistically significant difference between exposure to peer violence and violent behavior. As we see, the level of signification, presented in Table 1 is 0.001. On basis of this we reject our presumption. Observing arithmetic mean of exposure to peer violence (1.49) and violent behavior (1.25) we notice that number of those who are exposed to violence is higher than violators. It could be recognized as that one violator is maltreating multiple pupils, but we should bear in mind that many of violators stated that they were victims of violence themselves as well. We could interpret it that violators apart from maltreating victims, are in some cases exposed to peer violence themselves, they carry out violence between each other, and partly they become victims of other violators. Difference between number of victims and violators exist, statistically is significant at level of 0.001. Hence, we reject our first sub-hypothesis.

It could be said that these results were expected. We all know that there are few pupils with problematic behavior in our schools. However, to such pupils any other pupil can be target. They infest in any way, on anyone, who is weaker than themselves, and if they are not sure that they can maltreat someone, then they associate with other violators in order to be able to do it. As we stated in theoretical part, such pupils need to be recognized and they should be helped. With pupils of problematic and violent behavior all adults should work, starting from parents to experts in school. Friends are also very important persons to whom violators can trust and to have positive impression, as well as to influence them with their examples.

Izloženost vršnjačkom nasilju, nasilničko ponašanje i pol učenika

Exposure to peer violence, violent behavior and pupil's sex

Druga pothipoteza je glasila: Pretpostavljamo da ne postoji statistički značajna razlika u izloženosti vršnjačkom nasilju, ali da postoji razlika u nasilničkom ponašanju s obzirom na pol učenika. Obradom dobijenih sirovih podataka iz Olveusovog upitnika o vršnjačkom nasilju došli smo do rezultata koji su prikazani u Tabeli 2.

Second hypothesis stood: We presume that there is no statistically significant difference in exposure to peer violence but that there is difference in violent behavior concerning pupils' sex. By data processing from Olweus Bullying questionnaire we received results presented in Table 2.

TABELA 2

Izloženost vršnjačkom nasilju, nasilničko ponašanje i pol učenika

TABLE 2

Exposure to peer violence, violent behavior and pupil's sex

Variable	Sex	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i> -value	<i>p</i>
Exposure to peer violence	Male	1.53	0.38	1.88	0.06
	Female	1.45	0.26		
Violent behavior	Male	1.31	0.33	3.39	0.001
	Female	1.19	1.20		

Legenda: Varijabla - Variable; Pol - Sex; Aritmetička sredina - *M*; Stand. devijacija - *SD*; *t*-vrijed. - *t*-value; Značajnost - *p*; Izloženost vršnjačkom nasilju - Exposure to peer violence; Nasilničko ponašanje - Violent behavior; Muški - Male; Ženski - Female

Uvidom u Tabelu 2, možemo zaključiti da su djevojčice češće izložene vršnjačkom nasilju od dječaka, ali da je ta razlika veoma mala. Ova *t*-vrijednost iznosi svega 1,88, značajna je na nivou 0,06. Ovu pojavu bismo mogli tumačiti na sljedeći način: izloženost djevojčica vršnjačkom nasilju je nešto viša od izloženosti dječaka, ali ta razlika je zanemariva. Djevojčice su se češće izjašnjavale kao žrtve, moguće iz tog razloga, što su one suptilnije, osjetljivije, pa neko i ne nasilno ophođenje smatraju nasiljem. Možemo reći da je ovo dobrim dijelom i rezultat

Table 2 shows that that the girls are more often exposed to peer violence than boys but that difference is slight. This *t*-value is only 1.88, and it is significant at level 0.06.

This phenomenon could be explained in this way: girl's exposure to peer violence is slightly higher than boy's exposure, but in general that difference is irrelevant. Girls often used to declare as victims for their sophisticated, sensible characters that result in feeling violence in even some non violent behavior. We can assume that this is a result of the social study where girls are supposed

socijalnog učenja, kojim se od djevojčica, više nego od dječaka očekuju da budu fine, tihe, kulturne, da ne povređuju druge, da ne psuju itd. Na ovaj način djevojčice često i žustrije rasprave karakterišu kao nasilje.

Kada posmatramo nasilničko ponašanje s obzirom na pol, možemo zaključiti da su dječaci više nasilni od djevojčica. To ilustruje *t*-vrijednost značajna na nivou 0,001 koja iznosi 3,39. Upoređujući aritmetičku sredinu dječaka, koja iznosi 1,31 i djevojčica 1,19, vidimo da se one dosta razlikuju u korist djevojčica. Uzimajući u obzir prethodno tumačenje o suptilnosti djevojčica i njihovom socijalnom učenju, moglo bi se reći da su se djevojčice izjasnile kao više nasilne nego što to one stvarno jesu.

Uzimajući u obzir ova prethodna tumačenja, tj. da ne postoji statistički značajna razlika u izloženosti vršnjačkom nasilju, ali da postoji razlika u nasilničkom ponašanju, našu drugu pothipotezu prihvatamo.

Ovakvi nalazi bili su i za očekivati, jer i prostim posmatranjem može da se uoči da su dječaci češće nasilni nego djevojčice. One su možda sklonije nekim oblicima socijalnog nasilništva, ali dječaci prednjače u svim ostalim oblicima maltretiranja. Dječaci su ti koji koriste svoju snagu, željni su dominiranja, jer ipak su oni "jači" pol.

Rezultati dobijeni ovim istraživanjem imaju veliki značaj za pedagoge istraživače, a pogotovo za školske pedagoge i nastavnike. Školski pedagozi bi mogli da djeluju u ovoj sferi, da spriječe ili da smanje broj nasilnika na taj način što će organizovati razna predavanja na temu vršnjačkog nasilja i na temu korištenja sile među učenicima muškog pola. Ovi stručnjaci bi mogli sugerisati najbolji način na koji će nasilnici kanalisati svoju snagu i energiju, usmjeriti ih ka sportskim aktivnostima,

to be nice, quiet, cultural, and not to hurt others or to use swearwords etc. Taking all aspects into consideration girls often characterize a bitter dispute as violence.

If we examine violent behavior according to gender we can assume that the boys are more violent than girls. It is illustrated by *t*-value which is significant at 0.001 levels and its value is 3.39. Comparing the arithmetical middle of the boys, which is 1.31 and girls which is 1.19 we can see that they are very different in favor of girls. Taking into consideration previous analysis on girl's sophisticated nature and the social study we can say that girls are declared more violent than they really are.

Also there is no significant difference in exposed violent behavior but there is in a violent behavior so we can accept our second sub hypothesis.

These analysis are expected for even a simple analysis proves that boys are more violent than girls who are probably more inclined to social violence. On the other hand boys show more tendencies to other forms of bullying. The boys are those who like using their strength and who are willing to dominate for they are considered to be 'the stronger gender'.

The research results have an enormous importance for the pedagogies and especially for the school pedagogies and teachers. School pedagogies could take effect in this sphere of activity in order to prevent or diminish the number of violent children by organizing various presentations about school bullying and fighting between boys. These experts are the best one who could teach violent students how to use their energy in a proper and correct way and they can

društveno–korisnom radu itd. Pedagozi mogu zajedno sa odjeljenjskim starješinama da osmisle predavanja o bontonu i finom i kulturnom ophođenju prema slabijem polu. U ovom bi mogle da učestvuju i same pripadnice ljepšeg pola jer poznato je i to da se neki dječaci udvaraju na takav način, misleći, ako nekog maltretiraju i ako je on “glavna faca” u školi, da će da dobije naklonost djevojčica. Djevojčice bi mogle da naprave listu ponašanja koje je za njih prihvatljivo, kako jedan dječak treba da se ponaša, da bi one obratile pažnju na njega.

Izloženost vršnjačkom nasilju, nasilničko ponašanje i uzrast učenika

Pretpostavljamo da ne postoji statistički značajna razlika u izloženosti vršnjačkom nasilju i nasilničkom ponašanju s obzirom na uzrast, bila je naša polazna hipoteza. Posmatrajući dobijene rezultate upoređivanjem varijabli i statističkom obradom, došli smo do rezultata, koje smo prikazali u Tabeli 3.

turn them to some sport activities as well as community work. In collaborations with head teachers they can also organize presentations about good manners, nice and polite behavior towards ‘Weaker gender’. Some girls could take part in that presentation for it is known that some boys court girls using violence for being the chief cool blokes at school. They think that such behavior would attract girls. Girls could make a list of acceptable manners and what manners boy should have in order to be attracted by girls.

Exposure to peer violence, violent behavior and school age

According to our basic hypothesis I think that there is no statistically significant difference in the exposed peer violence and violent behavior considering the age. By analyzing results and comparing variables and using statistical analysis we got the results shown in Table 3.

TABELA 3

Upoređivanje aritmetičkih sredina izloženosti vršnjačkom nasilju, nasilničkom ponašanju s obzirom na uzrast učenika

TABLE 3

Comparison of arithmetic middle of exposed peer violence, violent behavior according to pupil's sex.

Variable	Class	M	SD	F-test	p
Exposure to peer violence	Third	1.45	.35	5.52	.000
	Fourth	1.45	.28		
	Fifth	1.53	.31		
	Sixth	1.67	.44		
	Seventh	1.49	.22		
	Eighth	1.32	.20		
	Total	1.49	.33		
Violent behavior	Third	1.16	.29	4.43	.001
	Fourth	1.22	.17		
	Fifth	1.25	.18		
	Sixth	1.41	.36		
	Seventh	1.25	.26		
	Eighth	1.20	.28		
	Total	1.25	.28		

Legenda: Varijabla - Variable; Razred - Class; Aritmetička sredina - M; Stand. devijacija - SD; t-vrijed. - t-value; Izloženost vršnjačkom nasilju - Exposure to peer violence; Nasilničko ponašanje - Violent behavior; Treći - Third; Četvrti - Fourth; Peti - Fifth; Šesti - Sixth; Sedmi - Seventh; Osmi - Eighth; Ukupno - Total

Analizirajući podatke iz Tabele 3, o izloženosti vršnjačkom nasilju s obzirom na uzrast učenika, tj. s obzirom na razred koji dijete pohađa, možemo zaključiti da razlika postoji. To nam dokazuje F -test koji je vrlo visok i iznosi 5,52. Ova razlika je značajna na nivou 0,001. Iz ovog vidimo da sa stanovišta izloženosti vršnjačkom nasilju pot hipotezu odbacujemo.

Upoređivajući aritmetičke sredine, uočavamo tačno i gdje su to izražene razlike u izloženosti vršnjačkom nasilju u pojedinim razredima. Kako vidimo, i u trećem i u četvrtom razredu aritmetička sredina iznosi 1,45, što nam govori da su djeca u ova dva razreda jednako izložena vršnjačkom nasilju.

By analyzing the data from Table 3 about exposed peer violence considering the pupil's age, i.e. according to the pupil's grade we can assume that there is difference. It is proved by F -test which is very high and its value is 5.52. This difference is significant at level 0.001. This assumes that if we take into consideration peer violence according to pupil's age our sub hypothesis must be rejected.

Comparing arithmetical middle we get a clear picture about the spots where the differences are seen in the exposed peer violence of pupil's of different grades. As we can see in both third and fourth grade Arithmetical middle is 1.45 which implies that

U petom razredu aritmetička sredina je 1,53 i bilježimo porast ukupno izloženih učenika u ovom razredu. U sledećem razredu se takođe bilježi porast (1,67) i tu u šestom razredu izloženost vršnjačkom nasilju je najveća. U kasnijim razredima izloženost nasilju je znatno manja, tačnije u sedmom razredu aritmetička sredina iznosi 1,49. U sedmom razredu izloženost vršnjačkom nasilju je manja i od izloženosti u petom razredu, ali ostaje veća u odnosu na izloženosti u trećem i četvrtom razredu. U osmom razredu se bilježi najniži pad aritmetičke sredine u odnosu na sve prethodne razrede.

Posmatrajući aritmetičke sredine u Tabeli 3, možemo doći do sledećih zaključaka: da razlika postoji u svim razredima. U trećem razredu, aritmetička sredina nasilnika je 1,16. U sledećem, četvrtom razredu, ona polako raste, doseže nivo 1,22. Porast nije veliki ali je dovoljan da se razlikuje od prethodnog razreda. U petom razredu zabilježen je blagi porast i aritmetička sredina iznosi 1,25, da bi u šestom razredu bio zabilježeno skokovito uvećanje broja nasilnika. Aritmetička sredina u šestom razredu iznosi 1,41. Kao i kod izloženosti nasilničkom ponašanju, i samo nasilničko ponašanje u šestom razredu doseže svoj vrhunac. U sedmom razredu zabilježen je pad broja nasilnika do razine na kojoj se nalaze i učenici petog razreda. U sledećem razredu, osmom, aritmetička sredina nasilnika je niža od prethodnog, a i svih prethodnih razreda, sem trećeg u kome je najmanje nasilnika.

F-test kod nasilničkog ponašanja iznosi 4,43 i značajan je na nivou 0,001, što se suprotstavlja jednom dijelu naše pothipoteze i sa ovog stanovišta ju je moguće odbaciti. Podaci i iz ovog dijela tabele predstavljeni su u Grafikonu 1-B.

the children are equally exposed to the peer violence. In fifth grade the arithmetical middle is 1.53 so there is an increase of peer violence exposure. There is also increase of the peer violence in the next grade 1.67 but the biggest one is seen in the sixth grade. In the next grades the exposure to violence is quite lower, or more preciously in the seventh grade the arithmetical middle is 1.49. Peer violence in seventh grade is lower than in the fifth grade but it is higher than in third and fourth grade. In eighth grade there is the lowest fall in comparison to all other grades.

By analyzing the arithmetical middle from table 3 we can conclude the following facts: There is difference among all grades. In the third grade the arithmetical middle is 1.16. In the next fourth grade it is slightly increasing and its value is 1.22. The increase is not so high but it differs from the previous grade. In the fifth grade there is a slight increase and the arithmetical middle is 1.25. In the sixth grade there is a sudden increase in the number of the violent pupils. Arithmetical middle in the sixth grade is 1.41. Both peer violence and violent behavior reach their maximum at sixth grade. In the seventh grade there is a fall in the number of violent people and it has the same value as in the fifth grade. In the next grade, the eighth, the arithmetical middle is lower than in the previous ones except from third grade where we have the lowest number of violent pupils.

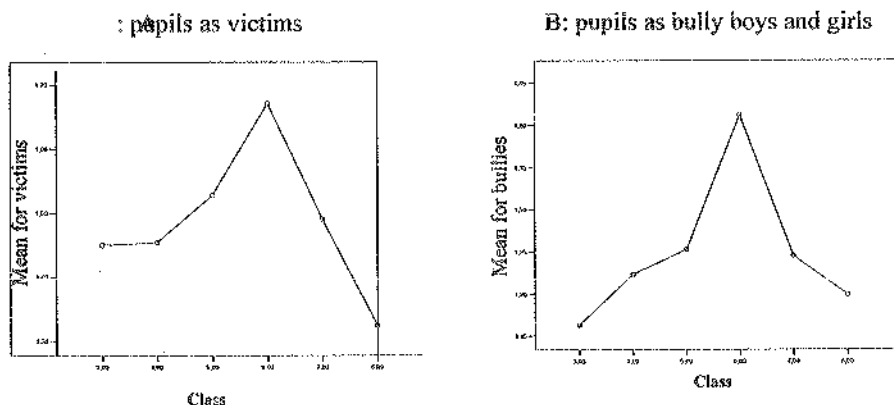
F-test of violent behavior is 4.43 and it is important at level 0.001 which contradicts one part of our sub hypothesis and using this point of view it can be rejected. Data from this table are represented in chart one -B.

GRAFIKON 1

Aritmetičke sredine izloženosti vršnjačkom nasilju, nasilničkom ponašanju s obzirom na uzrast učenika

CHART 1

Arithmetic mean of the peer violence exposure, violent behavior according to pupil's age

Legenda: A Učenici kao žrtve - A: pupils as victims; B Učenici kao nasilnici - B: pupils as bully boys and girls; Aritmetička sredina žrtve - Mean for victims; Aritmetička sredina nasilnika - Mean for bullies; Razred - Class

Posmatrajući Grafikon 1-A, možemo lako uočiti porast i opadanje izloženosti vršnjačkom nasilju. Lako nam je uočiti da ono doseže svoj vrhunac u šestom razredu, a da je najmanje žrtava u osmom razredu. Ovo možemo tumačiti i tako, što znamo da su učenici šestog razreda na ulasku u pubertet a znamo da su promjene u ovom periodu neminovne. Dok u osmom razredu učenici postaju otporniji, lakše se odbrane i s godinama im se vraća samopouzdanje i samim time oni više nisu žrtve, lakše se odluče na suprotstavljanje nasilniku.

U Grafikonu 1-B prikazane su aritmetičke sredine nasilnika. Posmatrajući grafikon lako je uočiti da je najmanje nasilnika u najnižem razredu. Tada djeca još nisu došla u taj period kada im je važno iskazivanje iz kog

Analyzing chart A we can easily notice that increase and decrease of the peer violence among pupils.

It is simply clear that it reaches its maximum at sixth grade and that the least number of victims can be seen at the eighth grade. This can be explained by facts that the pupils of the sixth grade are entering puberty and this period is tightly connected with some changes in their behavior. In the eighth grade pupils become more resistant, they can defend, and over years their self-confidence increases, so they are not victims anymore but they confront bully students easily.

Chart 1-B shows the arithmetic middle of bullies. Looking at the chart, it is easily seen that the least number of violators are in the lowest grades. Then the children have not yet arrived at the period when it is important

razloga se često i dešavaju nasilja. Vidimo da je nasilnika najviše u šestom razredu. Ovu pojavu možemo obrazložiti na isti način kao kod žrtve nasilja, dakle, ovo doba predstavlja početak puberteta, kada je želja za dokazivanjem najizraženija, osobe u ovoj dobi su najosjetljivije i najnestabilnije. Sa prelaskom u sljedeće razrede, među starijim uzrastima nasilništvo više nije tako popularno, ono gubi na svojoj moći, žrtve postaju otpornije i iz tog razloga se nasilništvo smanjuje i nasilnika je sve manje.

Kako je naša pothipoteza glasila da ne postoji statistički značajna razlika, a mi smo vidjeli u prethodnom tekstu da su aritmetičke sredine vrlo različite, i da je F -indeks vrlo visok, i kod izloženosti vršnjačkom nasilju i kod nasilničkog ponašanja mi našu pothipotezu odbacujemo.

Još jedna činjenica nam daje odgovor na pitanje zbog čega su učenici šestog razreda najviše nasilni i najviše izloženi vršnjačkom nasilju. Razlog tome je da tad učenici prelaze iz razredne u predmetnu nastavu. Mnogi bi postavili pitanje: Kakve to uopšte ima veze? Odgovor na ovo pitanje bi bio sljedeći: učenici po prelasku u predmetnu nastavu gube ono stalno prisustvo i nadzor učitelja nad njima, sa svojim razrednikom se sreću vrlo rijetko. Još jedna je činjenica značajna, a to je da u šestom razredu dolazi do rasformiranja odjeljenja i do formiranja novih. Dolaze učenici sa sela koji su jedva dočekani od strane nasilnika, a i oni sami često postaju nasilni kako bi se dokazali.

Nalazi do kojih smo došli mogu biti veoma korisni nastavnicima, pedagogima i drugim stručnjacima kako bi mogli preventivno djelovati u suzbijanju nasilja. Moguće je preventivno djelovati na različite načine.

to show off which is often the cause of violence. We see that the most violent pupils are in the sixth grade. This phenomenon can be explained in the same way as analyzing the victims of violence. This period represents the beginning of puberty; when the desire for proving itself is the strongest, persons of this age are the most sensible and insecure. With the transition to the next grade, bullying among older age groups is not so popular, it loses its power, victims become more resistant and therefore this aspect may reduce bullying and bullies.

As our sub hypothesis stated that there was no statistically significant difference, and we have seen in a previous text that arithmetical middles are very different, and that the F -index is very high, both with exposure to peer violence and bullying in our sub hypothesis we reject it.

Another fact gives us the answer to the question of why the sixth-grade students are the most violent and the most exposure to peer violence. The reason is that in that period students move from the primary mistress teaching to teacher's subject teaching. Many would ask the question: Why is that important? The answer to this question would be the following: students at the turn of the subject teaching lost its constant presence and supervision of their mistress teacher, they see their head teacher rarely. Another important fact is that in the sixth grade, there is a classification of the various departments and the formation of new ones. Students come from rural areas who are main targets for bullies, and they often become violent themselves to prove.

Our reports on a matter can be very useful to teachers, educators and other professionals in order to be able to act preventively in combating violence. It is possible to act preventively at different levels. Some of them include

Neki od njih su ti, da nastavnici, odjeljske starješine na časovima odjeljske zajednice drže razna predavanja, provode radioničke aktivnosti sa učenicima, obraćaju pažnju na ponašanje učenika, intenzivnije prate ponašanja učenika na koje sumnjaju da bi mogli biti nasilnici ili žrtve nasilja itd.

the teachers and head teachers' presentations on various topics, workshop activities conducted with students? However, they have to pay attention to the behavior of students especially to the behavior of students who suspect that they might be abusers or victims of violence etc..

Izloženosti vršnjačkom nasilju, nasilničkom ponašanje i školski uspjeh

Exposure to peer violence, bullying and school success

Pretpostavka od koje smo pošli je glasila: da ne postoji statistički značajna razlika u izloženosti vršnjačkom nasilju i nasilničkom ponašanju s obzirom na školski uspjeh. Upoređivanjem aritmetičkih sredina došli smo do rezultata predstavljenih u Tabeli 4.

The key point was that there is no statistically significant difference between peer violence and violent behavior according to school success. By comparing arithmetic middle, we came to the results presented in Table 4

TABELA 4

Upoređivanje aritmetičkih sredina izloženosti vršnjačkom nasilju i nasilničkom ponašanju s obzirom na školski uspjeh

TABLE 4

Comparison of arithmetical middle exposure to peer violence and bullying due to school success

Variable	Success	M	SD	F-test	p
Exposure to peer violence	Insufficient	1.45	.33		
	Sufficient	1.45	.31		
	Good	1.48	.35		
	Very good	1.52	.36		
	Excellent	1.47	.30		
	Total	1.49	.33	.36	.84
Violent behavior	Insufficient	1.36	.35		
	Sufficient	1.48	.43		
	Good	1.28	.29		
	Very good	1.25	.32		
	Excellent	1.22	.22		
	Total	1.25	.28	1.57	.19

Legenda: Varijabla - Variable; Uspjeh - Success; Aritmetička sredina - M; Stand. devijacija - SD; Izloženost vršnjačkom nasilju - Exposure to peer violence; Nasilničko ponašanje - Violent behavior; Nedovoljan - Insufficient; Dovoljan - Sufficient; Dobar - Good; Vrlo dobar - Very good; Odličan - Excellent; Ukupno - Total

Analizirajući podatke iz Tabele 4, dolazimo do zaključka da *F*-test, kod izloženosti vršnjačkom nasilju iznosi 0,36 što ukazuje da nema značajne razlike među učenicima u izloženosti nasilju s obzirom na njihov školski uspjeh, jer je nivo značajnosti 0,84. Kada posmatramo *F*-test nasilnika, situacija je nešto drugačija, razlika je manja jer *F* iznosi 1,57; nivo značajnosti je 0,19 što pokazuje da ni ona takođe, nije značajna. Iz ovog dolazimo do zaključka da razlika u izloženosti vršnjačkom nasilju s obzirom na školski uspjeh gotovo da ne postoji. Kod nasilničkog ponašanja razlika je nešto viša, ali ne dovoljna da bude statistički značajna.

Iz izloženog možemo zaključiti da ne postoji statistički značajna razlika u izloženosti vršnjačkom nasilju i nasilničkom ponašanju s obzirom na školski uspjeh, što potvrđuje našu hipotezu. Dakle, naša četvrta pothipoteza je prihvaćena.

By analyzing data from Table 4, we conclude that the *F*-test, with exposure to peer violence is 0.36 which indicates that there is no significant difference between the groups exposed to violence due to their success at school, for the level of importance is 0.84. When you look at the *F*-test bullies, the situation is somewhat different, the difference is smaller because *F* is 1.57, and the importance level was 0.19, which shows that it was also not important. From this we conclude that differences in exposure to peer violence due to the success of the school are almost non-existent. Analyzing bullying the difference is slightly higher, but not enough to be statistically significant.

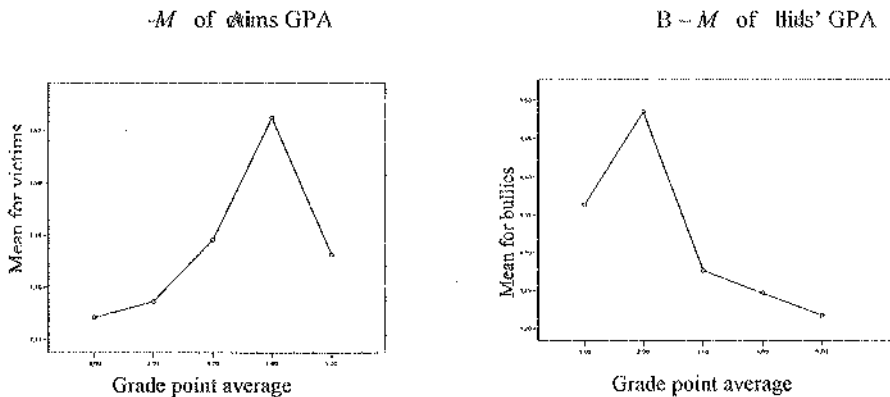
From the above it can be concluded that there is no statistically significant difference in exposure peer violence and violent behavior with regard to school success, which confirms our hypothesis. Thus, our fourth sub hypothesis is accepted.

GRAFIKON 2

Aritmetičke sredine izloženosti vršnjačkom nasilju, nasilničkom ponašanju s obzirom na školski uspjeh.

CHART 2

Mean (*M*) of exposure to peer violence, violent behavior with regard GPA

Legenda: A - Aritmetičke sredine za žrtve po uspjehu - A - M of victims GPA; B - aritmetičke sredina nasilnika po uspjehu - B - M of bullies' GPA; Aritmetička sredina žrtve - Mean for victims; Aritmetička sredina nasilnika - Mean for bullies; Uspjeh - Grade point average

U Grafikonu 2-A prikazane su aritmetičke sredine izloženosti vršnjačkom nasilju s obzirom na školski uspjeh. Iz Grafikona možemo očitati da je izloženost nasilju najmanja kod učenika koji imaju nedovoljan školski uspjeh, a takvih je učenika i najmanje. Kod učenika koji imaju dovoljan uspjeh zabilježen je blagi porast, a kod učenika koji prolaze sa dobrim, porast je nešto veći (1,48). Učenici koji prolaze vrlo dobrim su najviše izraženi vršnjačkom nasilju (1,52). Kod odličnih učenika ova izraženost opada (1,47) i to do nivoa ispod učenika dobrog uspjeha.

U Grafikonu 2-B su prikazane aritmetičke sredine nasilnika. Posmatrajući grafikon možemo zapaziti da je najviše nasilnika sa dovoljnim uspjehom (1,48), a najmanje sa odličnim uspjehom (1,22). Ovo je bilo lako pretpostaviti. Statističku značajnost je moguće komentarisati i sa tog aspekta da su se samo tri učenika izjasnila sa dovoljnim uspjehom, a nedovoljnih je 15.

Kada smo upoređivali ove varijable, u obzir smo uzeli školski uspjeh na polugodištu, jer je on uvijek objektivniji od onog na kraju godine. Na kraju godine se često "navlače" prosjeci, popravljaju loše ocjene, a u nekim slučajevima učenicima i poklanjaju ocjene kako oni ne bi išli na popravne ispite. Sa ovog aspekta smo uzeli školski uspjeh na polugodištu.

Ovim nalazima mi odbacujemo stereotipe, da su učenici sa slabijim uspjehom nasilnici, a oni sa boljim uspjehom žrtve nasilja. Ovakve tvrdnje često susrećemo u praksi, najčešće kada su u sukobu dva učenika, onog sa slabijim uspjehom proglašavamo nasilnikom, iako nismo ispitali slučaj. Znači, često su učenici slabijeg uspjeha nepravedno osuđeni, a česte su i pojave kada se učeni-

Chart 2-A shows the arithmetical means of exposure to peer violence with regard to school success. From the chart we can see that there is the slightest exposure to violence among students who have low school success, and there are no many students of that kind. For students who have enough success there was a slight increase, and the students who passes with C increase was slightly higher (1.48). Students who pass a very good are the most exposed to peer violence (1.52). With excellent students this expression decreases (1.47) up to the level below the student with good success.

Chart 2-B shows the arithmetical middle of bullies. Looking at the chart we can see that majority of bullies have sufficient success (1.48), and the minority have excellent success (1.22). It was easy to predict. Statistical significance can be commented on that point of view where only three students have sufficient success and the other 15 students have insufficient success.

When we compare these variables, we took into account the success of the students at the end of the first school semester, because it is always more objective than the one at the end of the year. At the end of the year it often happens that the marks are better than they really should be, fix bad grades, and in some cases students get better marks just not to take a make up exams. From this point of view we take the results of the school success from the first half semester.

Using these findings we reject the stereotypes that students with lower grades are bullies, and those with better success victims. These statements are often found in practice, when two students are in conflict, those with lower grades are often declared as abusers, even though we did not investigate the case. So often students with poor success are unjustly condemned in advance, and it often hap-

cima, za koje se neosnovano sumnja da su nasilnici, daju slabije ocjene. Dakle, važno je utvrditi da je neki učenik nasilnik, ili žrtva nasilja, imati dokaze, a tek onda suditi o događaju.

REKAPITULACIJA NALAZA ISTRAŽIVANJA

Naša glavna hipoteza je glasila da ne postoji statistički značajna razlika u stavovima učenika o vršnjačkom nasilju s obzirom na pol, uzrast i školski uspjeh. Sve ove segmente hipoteze posebno smo ispitali postavljajući pothipoteze. Neke od njih smo prihvatili, a neke odbacili.

Kada je bilo govora o izloženosti vršnjačkom nasilju i nasilničkom ponašanju s obzirom na *pol*, došli smo do zaključka da razlika postoji. Isto nam se pokazalo kada smo uzeli u obzir *uzrast*. Vidjeli smo da je nasilje različito evidentno na različitim uzrastima. S obzirom na *školski uspjeh* razlika takođe postoji, ali je statistički neznačajna. Tu smo naveli kao mogući ometajući faktor broj učenika sa dovoljnim uspjehom.

Uzimajući u obzir ove sve nalaze, mi ćemo našu glavnu hipotezu odbaciti i zaključiti da postoji statistički značajna razlika u stavovima učenika o vršnjačkom nasilju s obzirom na pol i uzrast, a da ne postoji razlika u stavovima učenika s obzirom na školski uspjeh.

Nalazi do kojih smo došli imaju izuzetan pedagoški značaj. Prema tome, njih je neophodno primijeniti u praksi. Kako smo saznali na kojem uzrastu i kod kojeg pola se najčešće pojavljuje nasilje, mi već imamo osnovu, gdje treba provoditi aktivnosti i dje-

pens that students, who are under suspicion, get bad marks. Therefore, it is important to determine whether a student is a bully or a victim of violence, prove that, and only then to make a final judgment of that event.

SUMMARY OF THE RESEARCH FINDINGS

Our main hypothesis was that there was no statistically significant difference in students' attitudes about peer violence based on gender, age and school success. All these segments are separately examined by setting the sub hypothesis. Some of them are accepted and others are rejected.

When we talk about exposure to peer violence and bullying taking into account the gender of the students, we come to the conclusion that there is a difference. We also proved our theory when we take into account the age. We have seen that violence is obviously different at different ages. Taking into consideration school success difference also exists, but is statistically insignificant. There we mentioned as a possible factor of obstruction the number of students with sufficient success.

Taking into account all these findings, we reject our main hypothesis and conclude that there is a statistically significant difference in students' attitudes about peer violence based on gender and age, and that there is no difference in the attitudes of students with regard to school success.

Findings we have come to, have a remarkable pedagogical significance. Therefore, they must be used in practice. How do we find out where the age, at which sex is most often

lovati u suzbijanju nasilja. Školski pedagozi bi mogli da djeluju u ovoj sferi, da spriječe ili da smanje broj nasilnika na taj način, što će organizovati razna predavanja na temu vršnjačkog nasilja i korištenja sile među učenicima muškog pola, naći najbolji način na koji će nasilnici kanalisati svoju snagu i energiju, usmjeriti ih ka sportskim aktivnostima, društveno-korisnom radu itd. Pedagozi mogu zajedno sa odjeljskim starješinama da osmisle predavanja o bontonu i finom i kulturnom ophođenju prema slabijem polu, te posebnu pažnju da obrate na učenike šestog razreda kod kojih se najčešće dešavaju nasilja. Saradnja stručnjaka i odjeljskih starješina šestih razreda bi trebalo da bude najuža i najčešća, da se u okviru vaspitnog rada u odjeljskoj zajednici mnogo posvećuje pažnje ovom problem, da kroz radioničke aktivnosti učenici sami dolaze do rješenja, da sami shvate da je takvo ponašanje neprihvatljivo i nepoželjno. Ovim nalazima mi odbacujemo stereotipe, da su učenici sa slabijim uspjehom nasilnici, a oni sa boljim uspjehom žrtve nasilja. Kada se neko nasilje desi, ne smijemo naglo donositi zaključke da je neki slabiji učenik nasilnik, prvo treba da detaljno ispitamo slučaj pa tek onda donosimo zaključke.

ZAKLJUČAK

Problem nasilničkog ponašanja izaziva i zahtijeva stručnu pažnju pedagoga, psihologa, sociologa i drugih stručnjaka. Ovim radom sam htjela da ukažem na važnost problema vršnjačkog nasilja u školi i na posljedice koje ono donosi, kako bi se mogle preduzimati konkretne mjere i sprečavati ovakvo ponašanje.

violence, we already have on, where to carry out activities and act to combat violence. School counselors have to be able to operate in this area, to prevent or reduce the number of bullies in this way by organizing various lectures on the topic of bullying and the use of force among male students, the best way in which bullies transform their strength and energy towards sports activities, socially useful work, etc.. Educators can work together with head teachers to design lectures on good manners and cultural and fine treatment of the weaker sex, and to pay special attention to the students of the sixth grade where violence is most likely to occur. The cooperation of experts and head teachers of sixth grades should be the tight and most common, to work within the educational community and to pay lot of attention to this problem, through workshop activities where students have to come up with solutions by realizing that such behavior is unacceptable and undesirable. These findings suggest that we have to reject the stereotypes that students with lower grades are bullies, and those with better success victims. When violence happens to someone, we can not make sudden conclusions that a weaker student is bully, but you first need to thoroughly investigate the case and then close the book on.

CONCLUSION

The problem of bullying causes and requires expert attention of pedagogies, psychologists, sociologists and other experts. With this work I wanted to bring attention to the important problem of bullying in schools and the consequences it brings, so they can take concrete activities to prevent such behavior.

Nasilje djece u školi nije samo svojstvo nekih škola ili uzrasta, ono je evidentno i u osnovnim i u srednjim školama, bez obzira na vrstu i usmjerenje. U školi je osnovno pravo sve djece da se osjećaju sigurno, da mogu neometano da uče i da su pošteđeni bilo kojeg oblika maltretiranja i zlostavljanja. Ovakvim neprilagođenim oblicima ponašanja većini djece se oduzima pravo na sigurnost i stoga je potrebno napraviti neke korake kako bi se nasilje spriječilo i razriješilo.

Vršnjačko nasilje je shvaćeno kao ozbiljan problem današnjice i iz tog razloga sam realizovala istraživanje u ovoj sferi.

U ovom radu naglašavam značaj problema vršnjačkog nasilja i nalazim da je ono visoko izraženo te upućujem poziv pedagogima, nastavnicima i drugim stručnjacima da u svojim matičnim školama istraže ovaj problem, da u međusobnoj saradnji uz angažovanje roditelja i djece djeluju i sprečavaju vršnjačko nasilje. Ponekad stručnjaci i školska administracija čekaju zvanične dokumente kako bi preduzeli mjere protiv nasilje, ali papiri su samo formalnost, a problem je u masi, u učionici, hodniku, na igralištu, u školi. Gdje postoji problem, gdje su nasilnici i žrtve nasilja, tu treba da djeluju pedagog, nastavnik, psiholog i svi oni koji mogu pomoći u sprečavanju nasilja među djecom.

LITERATURA

- Beane, A. (2004). *The Bully Free Classroom*. Minneapolis: Free Spirit Pub Lishing Inc.
- Bin, A. L. (2007). *Učionica bez nasilništva*. Beograd: Kreativni centar.
- Ćenanović, Đ. (2007). *Diplomski rad: Verbalno i fizičko vršnjačko nasilje u osnovnoj školi*. Banja Luka: Filozofski fakultet.

The violence of children in school is not just characteristics of some schools or ages, it is evident in both primary and secondary schools, regardless of the school or orientation. The school is a fundamental institution where children have right to feel safe, to study and to be spared of any form of harassment and abuse. These maladjusted behaviors most children are denied the right to security and therefore need to make some steps to prevent violence.

Bullying is recognized as a serious problem today, and for that reason I have made research in this field.

This report emphasizes the importance of bullying problems and finds that it is highly presented, and I appeal to educators, teachers and other professionals in their home schools to explore this issue, in cooperation with parents and children to act and prevent bullying. Sometimes, experts and school administration official documents are waiting to take action against violence, but the papers are merely a formality, and the problem was in the crowd, in the classroom, the hallway, the playground at school. Where there is a problem where the bullies and victims of violence, there should be activities done by pedagogies, teachers, psychologists and all those who can help in preventing bullying.

REFERENCES

- Beane, A. (2004). *The bully free classroom*. Minneapolis: Free Spirit Pub Lishing Inc.
- Bin, A. L. (2007). *Učionica bez nasilništva*. Beograd: Kreativni centar.
- Ćenanović, Đ. (2007). *Diplomski rad: Verbalno i fizičko vršnjačko nasilje u osnovnoj školi*. Banja Luka: Filozofski fakultet.

- Grupa autora, (2009). *Sigurni svi, i ja i ti*. Norveška: Save the Children.
- Ilić, M., Nikolić, R. i Jovanović, B. (2006). *Školska pedagogija*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Mužić, V. (1968). *Metodologija pedagoškog istraživanja*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what can do*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Pedagoška enciklopedija 2, (1989). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Pedagoški leksikon, (1996). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Pedagoški rečnik 2, (1967). Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika socijalističke republike Srbije.
- Romen, T. (2006). *Siledžije su pravi gnjavatori*. Beograd: Kreativni centar.
- Sinobad, S. (2005). *Obeležja vršnjačkog nasilja u školi*. <http://www.doiserbia.nb.rs/>
- Sommer, J. i Kopietz, G. (2001). *Problemi sa klincima*. Beograd: Teovid.
- Suzić, N. (2005). *Pedagogija za XXI vijek*. Banja Luka: TT-Centar.
- Suzić, N. (2007). *Primijenjena pedagoška metodologija*. Banja Luka: XBS.
- UNICEF (1998). *Juvenil Justice*. Florence, Italy: Innocently digest.
- UNICEF (2007). www.unicef.org/serbia. Očitano: 31.05.2009.god.
- Zaštitimo djecu od nasilja. (2007). www.zastitimodjecuodnasilja.org. Očitano: 31.05.2009. god.
- Grupa autora, (2009). *Sigurni svi, i ja i ti*. Norveška: Save the Children.
- Ilić, M., Nikolić, R. i Jovanović, B. (2006). *Školska pedagogija*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Mužić, V. (1968). *Metodologija pedagoškog istraživanja*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what can do*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Pedagoška enciklopedija 2. (1989). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Pedagoški leksikon. (1996). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Pedagoški rečnik 2. (1967). Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika socijalističke republike Srbije.
- Romen, T. (2006). *Siledžije su pravi gnjavatori*. Beograd: Kreativni centar.
- Sinobad, S. (2005). *Obeležja vršnjačkog nasilja u školi*. <http://www.doiserbia.nb.rs/>
- Sommer, J. i Kopietz, G. (2001). *Problemi sa klincima*. Beograd: Teovid.
- Suzić, N. (2005). *Pedagogija za XXI vijek*. Banja Luka: TT-Centar.
- Suzić, N. (2007). *Primijenjena pedagoška metodologija*. Banja Luka: XBS.
- UNICEF (1998). *Juvenil Justice*. Florence, Italy: Innocently digest.
- UNICEF (2007). www.unicef.org/serbia. Očitano: 31.05.2009.god.
- Zaštitimo djecu od nasilja. (2007). www.zastitimodjecuodnasilja.org. Očitano: 31.05.2009. god.

Korespondenciju za ovaj rad možete ostvariti na adresu Milica Smiljanić, Osnovna škola „Vuk Karadžić“ Vitkovići, Teslić, E-mail: milicasmiljanic@yahoo.com

Correspondence concerning this article should be addressed to Milica Smiljanić, Primary school „Vuk Karadžić“ Vitkovići, Teslić, E-mail: milicasmiljanic@yahoo.com